

Tekei Erika

Egodokumentumok a könyvtörténeti és tudománytörténeti kutatásokban

A marosvásárhelyi Mentor Könyvkiadó szerkesztőjeként¹ szembesültem első ízben kutatói egodokumentumok publikálásának dilemmájával. Egy folklórkiadványban közzétett tréfás igaztörténet miatt látens és deklarált konfliktusok egész sorozata alakult ki. A kiadói szerkesztő feladata szakszerűen jelenteni meg a szerző kéziratát, viszont a néprajzi kiadványok felelős szerkesztőjeként a könyvekben foglaltak tartalmáért is felelős voltam én is. Beleszólásom volt abba, hogy egy kézirat megjelenhet-e, nyomon követhetem a könyvkészítés egyes munkafázisait, és azt is, hogy milyen célközönséghez mikor és hogyan jut el a kötet. Ugyanarról a könyvről, ugyanarról a történetről a néprajzkutatóknak, az adatközlőknek és az olvasóknak eltérő volt a véleményük, ami az egyiknek kedves, tréfás történet, az a másoknak botránys, felháborító, sértő; ami az egyik szerint igaz, az a másik szerint nem igaz. A befogadótól függően eltérőek lehetnek egy szöveg keltette érzelmek is. Egy-egy közösség strukturált, összetett entitás, melyben eltérő nézőpontok érvényesülnek, tagjai olykor egymással inkompatibilis, de az adott társadalmi rendszerben egymással egyenértékű nézőpontok képviselői, és így az érdekütközéseik szenvedő alanyai. A kéziratról, a már megjelent folklórkiadványról és a benne foglaltakról, a tervezett könyvbemutatókról szóló szakmai levelezésem és az általam készített interjúk publikálása kapcsán fogalmazódott meg a kérés, hogy ne tegyek mindent közzé, mert a szövegeknek személyes vonatkozásaik is vannak, és mert a megfogalmazásuk módja és tartalma sem a nyilvánosságnak szóló.

A folklórkiadvány és annak szakmai, valamint helyi recepciója, az interjúk és a levelek publikálhatósága olyan kérdéseket vetett fel, hogy a privát szférát milyen iratlan vagy írott etikai/morális szabályok irányítják, illetve a nyilvános szférának milyen akadémiai, jogi szabályai vannak? Nyilvános szféra alatt az intézményesített kutatást, a tudományos elvárásokat, a publikációs (kiadói) elvárásokat értem.

A Kriterion Könyvkiadó kutatói ösztöndíjasaként 2019 szeptemberétől 2020 februárjáig lehetőségem adódott a kiadó dokumentumainak, szerkesztőségi leveleinek tanulmányozására. Korábban Dávid Gyula, a Kriterion kolozsvári fiókszerkesztőségének egykori vezetője hívta fel a figyelmemet a kiadó levéltárának iratanyagára. Hozzá fordultam több ízben is az 1970–80-as években megjelent romániai magyar népköltészeti kiadványok szerkesztésére vonatkozó kérdéseimmel, 2018-ban megvédett doktori disszertációm² írása közben, és ő egyik levelében javasolta,

Tekei Erika (1970) – kultúrakutató, szerkesztő, PhD, Erdélyi Hagyományok Háza Alapítvány, Marosvásárhely, tekeierika@gmail.com

¹ 1998–2010 között voltam a marosvásárhelyi Mentor Könyvkiadó munkatársa.

² A dolgozat címe: *Romániai magyar népköltészeti kiadványok. Folklórkutatás a privát és a nyilvános szféra határán – kutatás, közlés és recepció viszonya*. Témavezető: dr. Keszeg Vilmos egyetemi tanár.

hogy nézzem át a népköltészeti kiadványokra vonatkozó szerkesztőségi dokumentumokat is. A kolozsvári fiókszerkesztőségnek a bukaresti központi szerkesztőséggel való levelezése alapján, valamint a kiadói szerkesztőknek a kötetek szerzőivel, a népköltészeti alkotások gyűjtőivel és a szaklektorokkal folytatott levelezését olvasva végigkövethetjük a kéziratok útját a könyvvé válásig, megismerkedhetünk a korszak könyvkiadására, a népköltészeti gyűjtésre, a folklórszövegek válogatására, rendszerezésére és sajtó alá rendezésére vonatkozó szabályokkal és törvényekkel – a levelek könyvtörténeti és tudománytörténeti adatokkal szolgálnak. Megtudhatjuk, hogy a könyvkiadó nemcsak közvetített a szerző és a nyomda között, hanem szaklektorok és szakszerkesztők bevonásával, a szerzőkkel való folyamatos írásbeli kapcsolattartás által a kézirat szakmai véglegesítésében is jelentős szerepet töltött be. A szerkesztőségi levelezésből az a törekvés olvasható ki, hogy a népköltészeti kötetekben a szakszerű gyűjtések eredményeit tudományos igénnyel és apparátussal tegyék közzé, ugyanakkor a kiadásra kerülő könyvek ne csak az értelmiségi elithez szóljanak, hanem szépirodalmi és tudományos ismeretterjesztő olvasmányként a nagyközönség számára is érthetővé, mind tartalmilag, mind a kivitelezésben vonzóvá váljanak, valamint a lokális és regionális identitás megőrzőjeként, alakítójaként is hatékonyan működhessenek.

A kiadó irattárában nem minden levél maradt meg, a szerkesztők dönthettek arról, hogy az intézmény levéltárában maradjanak, vagy ők maguk őrizzék meg/vagy ne őrizzék meg az általuk szerkesztett könyvekkel kapcsolatos levelezést. A kéziratok szerzői valószínűleg nem minden esetben tudtak arról, hogy leveleiket nemcsak a szerkesztő olvassa, hanem bekerül(het)nek a könyvkiadó irattárába. A válaszleveleket nagyon gyakran a személyes, szerzői hagyatékokban kell keresnünk.

A szakemberek, társadalmilag pozicionált egyének is elsősorban emberek, így az intézményes formában, levéltárakban vagy a hagyatékokban fennmaradt levelek vagy levélrészletek írásakor egészen biztosan nem gondoltak a nyilvánosságra, az utókorra, amit írtak, az olykor kizárólag a levél címzettjének szólt. Úgy gondolom, hogy csak olyan kutatói egodokumentumokat tettem közzé, amelyek szakmai kérdéseket vetnek fel, tiszteletben tartva a privát szférára vonatkozó etikai szabályokat, de egyáltalán nem biztos, hogy ugyanazokról a szövegekről, levelekről vagy interjúkról mindenki ugyanezt gondolja.

Az egodokumentumok kutatását és publikálását illetően nagyon nehéz eldönteni, hogy mihez kezdjünk a rendelkezésünkre álló információkkal, de – csakúgy, mint az anonimizálás kérdését illetően – soha nem hagyhatók figyelmen kívül az etikai megfontolások és az érvényben lévő jogszabályok.³

³ *A nyitás jelei a kiadói átszervezést megelőző években. A Kriterion Könyvkiadó megalakulásának előzményei.* = *Kriterion 50+* Interjúri realizeate de / A beszélgetéseket H. Szabó Gyula–Mosoni Emőke–Simonffy Katalin készítette. Redactat de / Szerkesztette Tekei Erika. Kriterion Könyvkiadó, Kvár, 2022. 188–249.; *Szabó Judit germenysegi népmese-gyűjteményének, Berekméri Sándor meséinek recepciója a korabeli dokumentumok tükrében.* = *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 30. Néprajzi kutatás- és tudománytörténeti tanulmányok.* Szerk. Keszeg Vilmos–Nagy Zsolt–Szakál Anna. Kvár 2022. 433–476.; *Az 1970-es évek két romániai magyar népballadakötete dokumentumok tükrében.* = *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 29. Újabb tanulmányok a romániai magyar néprajzkutatásról.* Szerk. Keszeg Vilmos–Szakál Anna. Kvár 2021. 75–104.; *A Kriterion Könyvkiadó első balladagyűjteményei a szerkesztőségi levelezés tükrében.* Erdélyi Múzeum LXXXIII(2020) 2. szám 50–65.; *Fehér Virág és Fehér Virágszál. Balla Tamás magyárdécei népmese-gyűjteményének recepciótörténete.* = *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 25. Néprajzi kutatástörténeti örökség Erdélyben.* Szerk. Keszeg Vilmos–Szakál Anna–Virginás-Tar Emese. Kvár 2017. 307–340.